

УДК 327

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.34.28>

ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ У ВІДНОСИНАХ КОРОЛІВСТВА БЕЛЬГІЯ ТА ЙОГО КОЛИШНІХ КОЛОНІЙ

Олександра Терентьєва

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Інститут міжнародних відносин,
кафедра міжнародного регіонаознавства
вул. Ю. Ілленка, 36/1, 04119, м. Київ, Україна*

Держави регіону африканських Великих Озер, до якого належать колишні колоніальні володіння Бельгії, є точкою перетину одразу кількох взаємопов'язаних міжнародно-політичних і гуманітарних проблем, вплив яких відчувається не лише на регіональному рівні: йдеться про воєнні сутички із залученням іноземних найманців, деградацію сільськогосподарських територій, експорт конфліктних корисних копалин, низьку диверсифікованість економік, кризу систем охорони здоров'я, правосуддя й забезпечення доступу до харчування, а також державності як такої.

Одним із декларованих пріоритетів зовнішньої політики Королівства Бельгія є стабілізація ситуації в Субсахарській Африці й, передусім, у досліджуваному регіоні, а також нормалізація двосторонніх відносин із Демократичною Республікою Конго та Республікою Бурунді. Тенденція до регіоналізації і потреба у реформуванні управлінських органів ЄС змушують Королівство Бельгія відходити від євроатлантичного політичного курсу, характерного для традиційних партнерів Бельгії, і подібно до інших колишніх метрополій захищати свій національний інтерес, перебуваючи в пошуку як нових джерел ресурсів, так і нових партнерів. З іншого боку, самі потенційні партнери, колишні бельгійські колонії в Африці, прагнуть заявити про себе на міжнародній арені й подолати постколоніальний комплекс проблем, який лежить в основі гострої ситуації в регіоні Великих Озер. І без того обмежена співпраця означених держав зустрічає складнощі в контексті постколоніальної історичної пам'яті населення й державної політики пам'яті, що конструється штучно. Обмежений доступ до джерел інформації, низький пріоритет серед дослідників та відсутність прийнятного трактування подій і тих, що передували отриманню незалежності, і тим паче тих, що відбулися після нього, ускладнюють якнайшвидше покращення гуманітарної ситуації в регіоні, перетворюючи його на осередок нестабільності як африканського континенту, так і світу загалом.

Наріжним каменем залишаються наслідки недалекоглядної колоніальної політики бельгійської держави й поспішної деколонізації, несформованості політичної еліти новостворених держав напередодні отримання незалежності, а також пасивної участі Бельгії у вирішенні подальших державних криз. Таким чином, зі свого боку, Бурунді, ДРК і Руанда провадять власну політику пам'яті, послуговуючись інструментами освіти, наукової діяльності, мистецтва й дипломатії.

У своїй статті авторка розглядає місце політики пам'яті у двосторонніх відносинах кожної з африканських держав із Королівством Бельгія, а також досліджує потенційний пріоритет проблем, пов'язаних зі спільним колоніальним минулим, серед усіх питань порядку денного на шляху до нормалізації партнерства між державами.

Ключові слова: Бельгія, Демократична Республіка Конго, Руанда, Бурунді, постколоніалізм, державна політика пам'яті, геноцид, гуманітарна катастрофа.

Історична пам'ять лежить в основі самоідентифікації нації, є важливим соціокультурним феноменом, який, з одного боку, формується спонтанно, а з іншого – піддається конструюванню, поступовій зміні, навіюванню, навіть пропаганді. Під історичною пам'яттю авторка розуміє сукупність спільних колективних уявлень окремого етносу чи

нації про своє минуле і самих себе, які мають усталене трактування й інтерпретацію. [1] Тим не менше державна політика пам'яті, особливо пов'язана із кризовими історичними періодами, якими є, в тому числі, колоніальний і постколоніальний, здатна як наблизити держави до пошуку компромісів і прийнятного для обох ставлення до неоднозначних подій, так і загострити відносини між ними, перекривши канали навіть для економічного й культурного партнерства.

Ситуацію потрібно розглянути послідовно з обох боків: спочатку бачення колишньої метрополії, а потім погляд на ситуацію кожної із держав регіону Великих Озер, що є колишніми бельгійськими колоніями.

Розглядаючи окремі історичні події, думка щодо яких є неоднозначною в колективній пам'яті населення чотирьох держав, бачимо, що проблему становить не стільки відсутність джерел, скільки їхня неорганізованість.

У Бельгії загалом не спостерігається масштабна суспільна дискусія щодо її колоніального минулого, що безпосередньо результує у скорочення об'ємів співпраці в умовах натягнутих двосторонніх відносин із країнами Великих Озер. Її періодично активізують лише окремі події суспільного виклику.

Так, в одному з найвідоміших парків Брюсселя – Парку П'ятдесятиріччя – встановлено монумент бельгійським піонерам у Конго з написом французькою й нідерландською мовами «Бельгійський військовий героїзм знищує араба-рабовласника» («L'héroïsme militaire belge anéantit l'arabe esclavagiste»). З 1980-х рр. цей монумент неодноразово піддавався вандалізму, слово «араб» вирізали з пам'ятника, але комунальники його повертали. Нарешті, в 2015 р. слово повністю прибрали, оскільки вважали образливим. Треба зазначити, що монумент знаходиться в 300 м від головної мечеті Брюсселя. Однак у липні 2020 р. представники крайньої правої бельгійської партії «Фламандський інтерес» («Vlaams Belang») Боб де Брабандере (Bob de Brabandere) і Дріс ван Лангенове (Dries van Langenhove) демонстративно відновили слово на пам'ятнику, заявивши свій протест щодо культу вибачень, поліції думки й іконоборства у країні [2].

Центральною і найбільш неоднозначною фігурою в постколоніальній пам'яті бельгійців є постать Леопольда II, короля-колонізатора сучасної ДРК. Дискусія точиться навколо його ролі не тільки в бельгійській колоніальній політиці II половини XIX століття, ідеологом якої він був, а й в європейських колоніальних кампаніях загалом. З одного боку, в Бельгії його називають «королем-будівником» («le roi-bâtitteur»), тим, хто ніс цивілізацію в регіон (лікарні, школи, залізниця). З іншого боку, його характеризують як кривавого диктатора, який, хоч і жодного разу не був у Конго, став глобальним актором європейської колонізації, організувавши Берлінську конференцію, відому як «Бійка за Африку» [3].

З огляду на це, абсолютно логічно є активізація демонстрацій і протестів навесні і влітку 2020 р., спричинена рухом Black Lives Matter. Йдеться про так звану «деколонізацію публічного простору», зокрема перейменування об'єктів у місті й демонтаж конфліктних пам'яток, що стосуються Леопольда II, інших колоніальних діячів або цього періоду загалом. У червні 2020 р. в Бельгії розгорнулася ціла серія актів вандалізму щодо бюстів і монументів королю Леопольду II. 4 червня фарбою було облито, в тому числі, і бюст біля музею Африки у Тервюрені поблизу Брюсселя [4]. Це місце саме по собі є неоднозначним: єдиний у світі ще донедавна музей колоніалізму, який до 60-х років демонстрував здобутки бельгійців у басейні ріки Конго, а потім перекаваліфікувався в скоріше антропологічний та етнографічний музей, тим не менше аж до реновації у 2013 р. зберігаючи старий композиційний ансамбль у колоніальному дусі і не маючи жодної секції, присвяченої злочинам бельгійців у регіоні.

Після цього на сайті [change.org](https://www.change.org) з'явилася петиція із закликом прибрати з вулиць Брюсселя усі статуї Леопольда II до 30 червня, 60-ї річниці незалежності ДРК. Станом на 23 січня 2021 року цю петицію підписали 84,3 тис. людей [5]. Почати кампанію демонтажу пропонували з кінного постаменту біля центральної станції метро *Tône*, що знаходиться не тільки за королівським палацом Брюсселя, а й поблизу кварталу *Matongé*, який здебільшого населяють белго-конголезці. Цю скульптуру теж було облите помаранчевою фарбою [6]. На тому ж сайті одразу з'явилась і протилежна петиція, що вимагала не чіпати монументи, мотивуючи це тим, що Бельгія як держава не позбавиться свого минулого, просто стерши його очевидні свідoctва. Необхідно мати мужність визнати їх наявність. Нині цю петицію видалено.

Питання ролі Леопольда II в колоніальній кампанії Бельгії є не просто проблемою історичної точності чи трактування минулого, а фактором розхитування бельгійської національної ідентичності. Це добре прослідковується в порівнянні із сусідніми Нідерландами. Бельгійська постколоніальна пам'ять різниться саме через власну внутрішню кризу ідентичності: зростання фламандського націоналізму і майже повністю відсутню альтернативну критичну думку. Ліва критика, яка традиційно уособлює опозицію постколоніальному тріумфалізму, в Бельгії обмежилась Інтернет-публікаціями. Окрім того, тут відсутня масштабна опозиція і з боку мігрантів і науковців із колишніх колоній. Так, жоден конголезький нон-фікшн автор, жоден історик чи фахівець із міжнародних відносин, зазначає професор Лувенського університету Ідесбалд Ходеріс (*Idesbald Goddeeris*), не писав нідерландською і/або не був перекладений нею. Пан Ходеріс звертає, зокрема, увагу на цікаву особливість: у Нідерландах пам'ятники і монументи позначають розмаїття постколоніальної думки, тоді як у Бельгії вони або є індивідуальними і стосуються конкретних діячів, або ж є колективними і тоді відображають поступ і здобутки бельгійців у Конго. Монументів конголезцям немає, а вандалізм щодо пам'ятників колоніальної адміністрації розглядається радше як індивідуальний акт, а не як протестна діяльність [7, с. 442–449].

На цьому тлі покажемо факт того, що у Фландрії, на відміну від Валлонії й Брюссельського столичного регіону, з 2018 р. біля пам'ятників Леопольду II почали з'являтися таблички із поясненнями ролі Леопольда II у бельгійській колоніальній кампанії. Зокрема, згадуються виснажливі роботи конголезців на експорті каучуку й слонов'ячої кістки (м. Халь), контрoверсійність колоніального питання в сучасному бельгійському суспільстві (м. Остенде), експлуатація і злочини проти населення регіону (м. Гент) [8].

В активній фазі руху Паскаль Смет, з 2019 р. державний секретар із питань урбаністики й спадщини, заявив, що звернеться до регіональної адміністрації з проханням організувати експертну групу, до якої обов'язково увійдуть белго-конголезці із тим, аби встановити необхідність демонтажу потенційно образливих пам'яток, а також висловився на підтримку ідеї встановлення меморіалу деколонізації у Брюсселі, першого у своєму роді [9].

Однією з причин відсутності масштабного діалогу щодо постколоніальної спадщини згаданий вище Ідесбалд Ходеріс називає кількість мігрантів із держав регіону Великих Озер у Бельгії. Серед інших колишніх метрополій, стверджує він, вона є найнижчою [7, с. 436].

Для порівняння, в сусідніх Нідерландах індонезійці і суринамці становлять по 2% населення (приблизно по 365 тисяч осіб кожна етнічна група, враховуючи перше і друге покоління міграції) [10; 11]. У Бельгії ж на початку II світової війни легально перебувало лише 10 осіб конголезького походження, а станом на 2017 р. йдеться про 21 тисячу мігрантів і ще 38 тисяч натуралізованих конголезців, що становлять приблизно 0,5% населення країни.

У 2017 р. незалежна бельгійська організація UNIA, що займається протидією дискримінації та боротьбою за рівні права у Бельгії у партнерстві з Урядом та адміністраціями комун і регіонів, опублікувала дослідження щодо негрофобії в Бельгії. Окрім цього, у Брюсселі конголезці проживають окремою спільнотою в центральному кварталі Матонже (Matongé), який має репутацію джерела вуличних банд і маргінальності в місті [12]. Три основних сектори, де має місце негрофобія – робота і зайнятість, сервіс та медіа. Причому з усіх кейсів расизму саме проблема роботи є найбільш гострою для людей субсахарського походження [13, с. 3].

У французькій мові у Бельгії існує окремий термін зневажливого позначення темношкірих людей субсахарського походження – «бунуль» ('bougnoule'), воно, імовірно, походить із волофської мови, що є офіційною мовою Сенегалу і піддалася впливу як французької, так і арабської. Цей термін застосовували, передусім, у колоніальній адміністрації [14]. Інший зневажливий термін – «еволуе» ('évolué'), дісприкметниковий зворот від дієслова «розвиватися», застосовувався до вихідців із колишніх колоній, які отримали освіту, тобто «розвинулися», завдяки колоніальній владі, незалежно від того, навчалися вони у закладах, заснованих в їхніх країнах чи в самій Бельгії. Таким чином, такий термін міг застосовуватись, у тому числі, до Патріса Лумумби та Луї Рвагасоре, лідерів ДРК і Бурунді, мова про яких піде далі.

Розглянувши історичну пам'ять у Бельгії, необхідно подивитись на цей аспект і з погляду держав-колишніх колоній, де ситуація є ще більше однозначною.

Перш за все необхідно звернути увагу на притаманний науковому дискурсу в досліджуваних країнах африканських Великих Озер етнізм. Це означає не лише відсутність національної історичної пам'яті, а й неможливість її формування, оскільки населення трьох держав ідентифікує себе, перш за все, як, до прикладу, хуту, тутсі, тваа, а вже потім як бурундійців, руандійців чи конголезців.

Тут бере своє коріння проблема відсутності офіційної чи прийнятної для більшості історії як такої. До прикладу, шкільний курс історії Бурунді обривається на ключових подіях 1960-х рр., зокрема, вбивстві потенційного керівника незалежної держави, спадкового принца Луї Рвагасоре. У 2016 р. міжнародний фестиваль кіно й мультимедії Бурунді почав масову демонстрацію у школах країни фільму засновника фестивалю Леонса Мгабо, покликаного пояснити учням витоки сучасної ситуації у Бурунді й підвищити їхню патріотичну свідомість. Фільм мав назву "Burundi 1850–1962" ("Бурунді 1850–1962"), фактично обриваючи аналіз історичних подій саме тоді, коли вони стали надто неоднозначними. Варто також додати, що картину продюсували дві бельгійські компанії Eklektik Productions і Productons Grands Lacs [15; 16].

Соціолог і професор Католицького університету Африки й Університету Бурунді Дезіре Маніракіза (Désiré Manirakiza) зазначає, що бурундійські історики не можуть бути об'єктивними, оскільки як люди вони виховані в середовищі, забрудненому етнізмом. Він додає, що тривалі конфлікти спричинили створення в Бурунді особливого виду свідомості (un spécimen burundais), коли усі процеси й причинно-наслідкові зв'язки встановлюються через етнічний й племінний контекст. Саме тому історики і фахівці з міжнародних відносин не беруть участь, а безпосередньо створюють історію, насичену маніпуляціями й пропагандою [17, с. 23].

Ще однією стороною проблеми історичної пам'яті є відсутність якісної джерельної бази. У 2010 р. Жеремі Детобе (Jérémie Detober), бельгійський журналіст й колумніст журналу «Політика» ('Politique') у своїй роботі «Архіви: чи боїться Бельгія свого колоніального минулого» зазначав, що історики і дослідники, меншою мірою бельгійські й більшою

мірою конголезькі, мають вкрай обмежений доступ до архівів Міністерства закордонних справ Бельгії, які допомогли б пролити світло на події сторічної давнини. Справа не лише в політиці Бельгії в регіоні, а й в історії цього регіону як такого, бо до спішно репатрійованих у 1960 р. архівів МЗС, Міноборони і колишнього Міністерства у справах колоній протягом 50 років доступ мали лише працівники адміністрації. Пан Детобе зазначає, що з 1957 р. МЗС Бельгії було звільнено від необхідності передавати свої матеріали до Генерального архіву. Цей дозвіл було знято лише у червні 2020 р., однак перенос архівів, на думку Жеремі, займе роки через об'єм і стан самих документів.

Фактично Бельгія привласнює дані про історичні події у країнах, де передача інформації є в основному усною через традицію, а отже, має тенденцію до розчинення в часі та міфах. Окрім того, враховуючи рівень доходів конголезьких вчених, лише 2% з них мають змогу здійснити подорож до Бельгії [18].

Окрім того, процес деколонізації означився двома резонансними вбивствами – першого прем'єр-міністра незалежної ДРК Патріса Лумумби 17 січня 1961 р. і його бурундійського колеги, потенційного керівника незалежної Бурунді Луї Рвагасоре 13 жовтня того ж року. Обидва вони отримали освіту за рахунок колоніальної влади, Луї Рвагасоре навіть деякий час жив у Бельгії, вивчаючи агрономію і державне управління. Ці особи були не просто представниками місцевої політичної еліти, а й символами боротьби, антиколоніального руху, оновлення й розвитку своїх держав, однак їхня непередбачуваність і нелояльність, а особливо в тому, що стосується прихильності Патріса Лумумби до лівої політики й СРСР, виявились доволі незручними, аби ліквідувати їх.

Участь, як теоретична, так і безпосередня в них бельгійської адміністрації і навіть конкретно тодішнього монарха Бодуена I є доведеною комісіями у цих справах, засідання яких відбулись вже у XXI столітті. Так, листопад 2001 р. позначився підбиттям підсумків у справі участі бельгійських офіційних осіб у вбивстві Патріса Лумумби, в результаті чого Бельгія була визнана «морально винною». Так, зазначається, що перевезення і ліквідація конголезького лідера в сепаратистській провінції Катанга, якою тоді керував похований у Брюсселі Моїз Чомбе, було б неможливе без участі Бельгії, яку своєю чергою підтримували агенти ЦРУ США і, можливо, британська MI-6. У лютому 2002 р. міністр закордонних справ Бельгії Луї Мішель від імені уряду висловив свій жаль щодо бельгійської участі у вбивстві, натомість Посольство Конго в Найробі заявило, що, незважаючи на вдячність за такі слова, ДРК очікує активнішої допомоги у вирішенні військового конфлікту, зокрема фінансової й дипломатичної [19].

Бурундійський кейс є ще більш заплутаним. Сама по собі ліквідація спадкового принца Рвагасоре не була оповита таємницями, як у ДРК. Його застрелили в ресторані Бужумбури, а стрілка, етнічного грека Іонніса Кагеоргіса, й агентів, що були з ним (потім встановлять, що це були члени Християнсько-демократичної партії Бурунді, яка підтримувала бельгійців і чий представники мали б очолити країну) знайшли за кілька днів. Кагеоргіса було страчено вже 30 червня наступного року з очевидним символізмом: наступного дня (01.07) Бурунді стала незалежною. Після отримання незалежності вже бурундійський суд відкрив справу знову і стратив підозрюваних членів партії, яких до цього засудили на довгі (до 20 років) терміни.

У 2018 р. питання, хто стоїть за вбивством Рвагасоре, знову було порушене. Два бельгійські історики, фахівці з колоніальної політики Лудо де Вітте й Гі Попп, працюючи окремо, дійшли висновку, що розслідування у справі проводилося недобросовісно. Гі Попп пише, що низку свідків не було опитано, представникам колоніальної адміністрації забороняли відвідувати Бурунді й давати будь-які свідчення, ряд зачіпок

взагалі не було взято до уваги. Крім того, не було опитано навіть Губернатора Руанди-Урунді Жан-Поля Арроа [20, с. 160].

Лудо де Вітте ж знайшов у британських архівах інформацію про те, що Бельгія застосовувала до Бурунді економічний шантаж із метою замовчування масштабів участі колишньої метрополії в цій справі. Після цього бурундійський уряд напередодні відзначення 58-ї річниці незалежності (у 2018 р.) зробив заяву, в якій вперше публічно звинуватив Бельгію у плануванні вбивства. Тоді генеральний секретар партії UPRONA Олів'є Нкурунзіза заявив одразу після публікації документа уряду, що Бурунді вимагає від Бельгії публічного вибачення за її роль у вбивстві Луї Рвагасоре, хоч він вважає, що такі вибачення не мають нічого спільного із напруженими відносинами його держави й Бельгії. Інші політики закликали уряд не робити акцент на цих питаннях до покращення двостороннього партнерства, бо воно не має стати предметом маніпуляцій і тиску, а радше приводом для спільних досліджень [21].

На тлі ситуації у двох означених державах особливої уваги заслуговує геноцид у Руанді як окрема сторінка в історичній пам'яті руандійців і бельгійців. Руандійський кейс є особливим через специфічну політику пам'яті Поля Кагаме, лідера держави, який користується неоднозначною репутацією. З одного боку, це африканський Лі Куан Ю, як часто його називають медіа, який використав сингапурські надбання для перетворення Руанди, що пережила геноцид, на одну з найуспішніших держав континенту. У 2020 р., враховуючи тотальну економічну кризу у світі, спричинену пандемією COVID-19 і падінням показників зростання ВВП й більшості країн світу, Руанда спромоглася увійти у список 20 країн, чия економіка зростала, зайнявши у ньому 5 місце із показником у 2%. У 2019 р. цей показник становив 9,4% (2 місце у світі) [22]. У рейтингу економічних свобод Руанда посідає 33 місце і є єдиною африканською державою, що входить у групу № 2 «Майже вільні» з рейтингом 79.9 – 70 [23].

Тим не менше, Поль Кагаме, як зазначає Раян Гьорунг (Ryan Goehring) з Університету Денвера, будучи тутсі, тобто представником постраждалої етнічної групи, вміло маніпулює геноцидом у Руанді як для керівництва державою, придушуючи опозицію, яка може зачіпати це питання, так і для отримання міжнародної фінансової допомоги, граючи на, по-перше, провині західних країн у тому, що вони допустили геноцид, а, по-друге, на їхньому ж бажанні не повертатись до подібних процесів, а отже, зберігати стабільність у Руанді, фінансуючи того, хто обіцяє її надавати і, згідно з окремими економічними показниками, успішно надає, тобто адміністрацію Поля Кагаме [24, с. 8–14]. Якщо до уваги взяти й інші показники, як, наприклад, базовий індекс Gini, то у цьому рейтингу Руанда займе 160-те місце із показником 43,7 зі 100 [25]. У 2018 р. Руанда отримала міжнародної фінансової допомоги на суму 565,84 млн доларів при річному бюджеті країни у 2,9 млрд доларів (тобто 1/5 бюджету) [26; 27].

Саме тому Поль Кагаме є постійним учасником різноманітних міжнародних заходів, які відбуваються у Брюсселі, зокрема Європейських Днів Розвитку у 2017 та 2018 рр., які активно висвітлюються у його соцмережах [28]. Акцент робиться на партнерстві, обміні досвідом і залученні експертів до співпраці, на відміну від акцентів на перегляді історичних подій у ДРК та Бурунді. У цьому є винятково політично-репутаційний мотив, і ці наміри успішно втілюються в життя.

Спільною для усіх чотирьох держав є тенденція до ностальгії не стільки за колоніальним минулим, скільки за організацією бельгійської адміністрації в державах регіону Великих Озер. Це можна порівняти з ностальгією за Радянським Союзом серед певної частини молоді, яка проживає у країнах Східної Європи. Саме молодь, яка на практиці

не жила за часів СРСР, ідеалізує його так само, як молодь Бельгії ідеалізує колоніальні часи і ностальгує за сильною Бельгією, а молодь держав Великих Озер може висловитись на користь організації і, очевидно, відсутності військових конфліктів за часів бельгійців. У цьому контексті основну небезпеку становить есенціалізм: якщо так вважає частина людей, не можна екстраполювати це на загальну думку населення жодної з чотирьох країн [3]. Однак і в цьому питанні в Бельгії спостерігаються відмінності від сусідніх держав. До прикладу, закриття Музею мистецтв Африки й Океанії Порт Доре у Франції не викликало майже жодних публічних дебатів, однак вже згаданий Музей Тервюрена залишається осередком досліджень і одним з інструментів м'якої сили Бельгії, але не через геополітичні міркування, а скоріше через незавершену цивілізаційну місію і саме ностальгію за Бельгією з величезними ринками і впливом [29].

Нині Бельгія, будучи колишньою метрополією для трьох держав регіону африканських Великих Озер, як один з основних зовнішньополітичних пріоритетів декларує стабілізацію ситуації в регіоні. Поділяючи з Бельгією колоніальне минуле, мову, а також маючи в Брюсселі та інших містах конголезькі, бурундійські та руандійські діаспори, три держави регіону по-різному провадять державну політику пам'яті: режим Поля Кагаме в Руанді завдяки їй лобює надання фінансової допомоги за рахунок доцільної інтерпретації геноциду 1994 року, а Бурунді із ДРК прагнуть, перш за все, отримати від колишньої метрополії публічні вибачення за неоднозначні події, що відбулися у XX столітті, що своєю чергою шкодить потенційному партнерству.

У самій Бельгії питання колоніальної спадщини є амбівалентним: пріоритетне для істориків, воно підіймає хвилі суспільного резонансу лише під час піку політичної боротьби в самій Бельгії: ліві й праві, фламандці й валлони педалюють на цьому питанні, що свідчить про його значимість не лише для зовнішньополітичного курсу країни, а й для самоідентифікації бельгійців як такої.

Актуальність цієї проблеми для двосторонніх відносин колишньої метрополії з колишніми колоніями виявляється, щонайменше, в незгасанні до неї інтересу навіть у XXI столітті. Нез'ясовані питання і досі провають конфлікти, соціальні кризи, появу нових досліджень, які прагнуть закрити білі плями історії. Бельгія, Бурунді, ДРК і Руанда конче потребують налагодження, перш за все, діалогу експертів, істориків, політологів-міжнародників, зацікавлених політиків і бізнес-кіл, аби досягти консенсусу бодай у найпростішому – обміні інформацією, організації доступу до історичних джерел, спільних досліджень і роботи експертних груп, конструюванні прийнятної інтерпретації історії.

Список використаної літератури

1. Симоненко І. Концептуальні засади державної політики пам'яті. Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*, 2010. URL: <https://miss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/konceptualni-zasadi-derzhavnoi-politiki-pamyati-analichna> (дата звернення: 27.01.2021)
2. Chini M. Belgian far-right 'restores' Congo monument in Cinquantenaire Park. *The Brussels Times*. URL: <https://www.brusselstimes.com/brussels/119688/belgian-far-right-restores-congo-monument-in-cinquantenaire-park> (дата звернення: 26.01.2021)
3. Carte blanche: «Dix idées reçues sur la colonisation belge». *Le soir*. URL: <https://plus.lesoir.be/211032/article/2019-03-08/carte-blanche-dix-idees-recues-sur-la-colonisation-belge> (дата звернення: 26.01.2021)
4. Une statue de Léopold II dégradée au Musée de l'Afrique à Tervuren. *RTBF*. URL: https://www.rtbef.be/info/societe/detail_une-statue-de-leopold-ii-degradee-au-musee-de-lafrique-a-tervuren?id=10515733 (дата звернення: 26.01.2021)

5. Enlever toutes les statues Léopold II – Alle Léopold II standbeelden verwijderen: петиція. *Change.org*. URL: <https://www.change.org/p/ville-de-bruxelles-stad-brussel-enlever-toutes-les-statues-en-hommage-%C3%A0-l%C3%A9opold-ii-alle-standbeelden-verwijderen-ter-ere-aan-l%C3%A9opold-ii> (дата звернення: 26.01.2021)
6. Pourquoi les opposants à Léopold II continuent-ils à vandaliser les statues de l'ancien Roi? *RTBF*. URL: https://www.rtf.be/info/societe/detail_pourquoi-les-opposants-a-leopold-ii-continuent-de-vandaliser-de-l-ancien-roi?id=10516786 (дата звернення: 26.01.2021)
7. Goddeeris I. Postcolonial Belgium. The Memory of the Congo. *Interventions*. 2015. № 3. С. 434–451. DOI: <https://doi.org/10.1080/1369801X.2014.998253> (дата звернення: 20.01.2021)
8. Flandre: la plupart des statues de Léopold II sont pourvues de plaquettes explicatives. *RTBF*. URL: https://www.rtf.be/info/regions/detail_flandre-la-plupart-des-statues-de-leopold-ii-sont-pourvues-de-plaquettes-explicatives?id=9997089 (дата звернення: 26.01.2021)
9. Pascal Smet : “Démonter les statues de Léopold II nécessite une demande de permis d'urbanisme” *RTBF*. URL: https://www.rtf.be/info/regions/detail_demonter-les-statues-de-leopold-ii-necessite-une-demande-un-permis-d-urbanisme?id=10518813 (дата звернення: 26.01.2021)
10. Netherlands Demographics Profile. *IndexMundi*. URL: https://www.indexmundi.com/netherlands/demographics_profile.html (дата звернення: 27.01.2021)
11. Minorities and indigenous peoples in Netherlands. *Minority Rights Group International*. URL: <https://minorityrights.org/country/netherlands/> (дата звернення: 27.01.2021)
12. Matonge, a story of Congolese immigration. *Liège Université*, 2012. URL: http://www.reflexions.uliege.be/cms/c_44052/en/matonge-a-story-of-congolese-immigration (дата звернення: 26.01.2021)
13. Discrimination envers les personnes d'origine subsaharienne : un passé colonial qui laisse des traces. *UNIA*, 2017. URL: https://www.unia.be/files/Documenten/Publicaties_docs/Rapport_n%C3%A9grofobie_FR_Layout.pdf (дата звернення: 26.01.2021)
14. Bougnoule. Signification. *CNRTL*. URL: <https://www.cnrtl.fr/definition/bougnoule> (дата звернення: 26.01.2021)
15. Film BURUNDI 1850–1962. *Eklektik productions*. URL: http://www.eklektik.be/en/films/burundi-1850-1962-46.html#_YBu5hjozY2w (дата звернення: 27.01.2021)
16. BURUNDI : L' HISTOIRE À ÉCOLE AVEC – BURUNDI 1850-1962 – DE M. LÉONCE NGABO. *Burundi-Agnews*. URL: <https://burundi-agnews.org/education/burundi-l-histoire-a-ecole-avec-burundi-1850-1962-de-m-leonce-ngabo/> (дата звернення: 27.01.2021)
17. Manirakiza D. Les Intellectuels Burundais Face Au Piège De L'ethnisme. *African Sociological Review / Revue Africaine De Sociologie*. 2011. Т. 15, № 1, С. 20–47. URL: www.jstor.org/stable/24487939 (дата звернення: 25.01.2021)
18. Detober J. Archives : l'État belge a-t-il peur de son histoire coloniale? *Politique*. URL: <https://www.revuepolitique.be/archives-letat-belge-a-t-il-peur-de-son-histoire-coloniale> (дата звернення: 25.01.2021)
19. Belgium apologises for Lumumba killing. *The New Humanitarian*. URL: <https://www.thenewhumanitarian.org/fr/node/198988> (дата звернення: 26.01.2021)
20. Poppe G. The murder of Burundi's prime minister, Louis Rwagasore. *Africa Focus*. 2015. Т. 28, № 2. С. 156–164. URL: <https://ojs.ugent.be/AF/article/view/4874/4807> (дата звернення: 25.01.2021)
21. Ngendakumana P. Relations between Belgium and Burundi go from bad to worse. *Iwacu-Burundi*. URL: <https://www.iwacu-burundi.org/englishnews/relations-between-belgium-and-burundi-go-from-bad-to-worse/> (дата звернення: 25.01.2021)

22. World Real GDP Growth. *International Monetary Fund*. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD (дата звернення: 26.01.2021)
23. 2020 Index of economic freedom. *Heritage.org*. URL: <https://www.heritage.org/index/ranking> (дата звернення: 26.01.2021)
24. Goehrung R. Remembering to Forget: The Influence of Genocide on Foreign Aid in Rwanda. *University of Denver*, 2014. URL: <https://www.du.edu/korbel/crric/media/documents/ryangoehrung.pdf> (дата звернення: 27.01.2021)
25. Gini coefficient. *Human Development Reports*. URL: <http://hdr.undp.org/en/indicators/67106> (дата звернення: 27.01.2021)
26. Aid (ODA) disbursements to countries and regions. *OECD.Stat*. URL: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=Table2A> (дата звернення: 27.01.2021)
27. Rwanda National Budget 2019–2020: Sustaining the momentum. *PWC*. URL: <https://www.pwc.com/rw/en/publications/budget.html> (дата звернення: 27.01.2021)
28. President Kagame in Belgium for European Development Days meet. *The New Times*. URL: <https://www.newtimes.co.rw/news/president-kagame-belgium-european-development-days-meet-0> (дата звернення: 27.01.2021)
29. Ayad C. Reportage. Le Congo, là où la Belgique est grande. *Libération*. URL: https://www.liberation.fr/planete/2007/11/28/le-congo-la-ou-la-belgique-est-grande_107318/ (дата звернення: 27.01.2021)

POLITICS OF MEMORY IN RELATIONS BETWEEN THE KINGDOM OF BELGIUM AND ITS FORMER COLONIES

Oleksandra Terentyeva

*Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Institute of International Relations,
Department of International Regional Studies
Yu. Illenka str., 36/1, 04119, Kyiv, Ukraine*

The countries of the African Great Lakes region including the former colonial possessions of Belgium are the point of intersection of several international political and humanitarian issues which have significant effects not only at the regional level: military clashes involving foreign mercenaries, degradation of agricultural land, conflict minerals' export, low diversification of economies, crisis of health care, justice and access to food systems, as well as statehood as such.

One of the declared foreign policy priorities of the Kingdom of Belgium is the stabilization of the situation in sub-Saharan Africa and, above all, in the study region, as well as the normalization of bilateral relations with the Democratic Republic of the Congo and the Republic of Burundi. The tendency towards regionalization and the need to reform the EU's governing bodies are forcing the Kingdom of Belgium to move away from the Euro-Atlantic policy of Belgium's traditional partners and, like other former metropolises, to defend its national interest in search of both new sources and new partners. On the other hand, the potential partners, the former Belgian colonies in Africa, seek to assert themselves in the international arena and overcome the post-colonial complex of problems that underlies the critical situation in the Great Lakes region. The already limited cooperation of these states encounters difficulties in the context of the post-colonial historical memory of the population and the state politics of memory. Limited access to information, low priority among researchers, and the lack of acceptable interpretation of pre- and post-independence events make it difficult to improve the humanitarian situation in the region as soon as possible, turning it into a center of instability both for the African continent and the whole world.

The cornerstone is the consequences of the short-sighted colonial policy of the Belgian state and hasty decolonization, the immaturity of the political elite of the newly created states on the eve of independence, as well as Belgium's passive participation in resolving further state crises. For their part, Burundi, the DRC and Rwanda pursue their own policies of memory, using the tools of education, research, the arts and diplomacy.

In her article, the author examines the place of memory policy in the bilateral relations of each African state with the Kingdom of Belgium and explores the potential priority of issues related to the common colonial past among all issues on the agenda towards normalization of partnership between states.

Key words: Belgium, the Democratic Republic of the Congo, Rwanda, Burundi, postcolonialism, state politics of memory, genocide, humanitarian catastrophe.